

УДК 78.091.3:785.7

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2024-39-27>**Тарас Володимирович Парашук**

ORCID: 0009-0006-8822-3533

аспірант творчої аспірантури

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
tarasparaschuk@gmail.com

“ТРИПТИХ ДЛЯ ТРУБИ ТА ФОРТЕПІАНО” М. БЕРДИЄВА: ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ ВИКОНАВСЬКОЇ СВОБОДИ

У статті пропонується розгляд питань відтворення авторської ідеї на матеріалі “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва в контексті виконавської свободи, що включає як теоретичний, так і практичний аспекти. Аналізується композиційна структура твору із ключовими виконавсько-технічними задачами. У зв’язку з розглядом відтворення авторської ідеї в умовах виконавської свободи, висувається гіпотеза щодо авторського задуму цього твору. **Метою статті** є аналіз “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва з огляду на відтворення авторської ідеї та реалізації виконавської свободи. **Наукова новизна** полягає у конвергенції музикологічних та виконавських підходів до аналітичного осмислення обраного твору. Доводиться, що головною проблемою, яка постає перед сучасним інтерпретатором, є збереження балансу між авторським задумом і виконавською інтерпретацією. “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва надає виконавцю значну свободу, проте ця свобода, на нашу думку, може бути своєрідним виконавським викликом. Виконавець повинен бути здатним відчутти та передати основну ідею твору, одночасно реалізуючи власну виконавську індивідуальність.

Методологія дослідження базується на історичному, біографічному, аналітичному та семантичному підходах. **Висновки.** Визначено роль виконавської свободи у відтворенні авторської ідеї та розглянутий баланс між авторським задумом і можливостями інтерпретатора. Зазначено, що “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва дає виконавцям можливість не лише передати авторський задум, відображаючи творчі іпостасі композитора, але й внести власну індивідуальність у виконання. Запропонований досвід виконавського аналізу “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва, висвітлює інтелектуальний шлях виконавця до відкриття нових можливостей виконання, через злиття авторської ідеї та виконавської свободи.

Ключові слова: труба, інтерпретація, виконавська свобода, авторська ідея, композиторський задум.

Parashchuk Taras Volodymyrovych, Creative Postgraduate Student of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

Triptych for trumpet and piano by M. Berdyev: reproduction of the author's idea in the context of performing freedom

The article offers a consideration of the issues of reproducing the author's idea on the material of 'Triptych for Trumpet and Piano' by M. Berdyev in the context of performing freedom, which includes both theoretical and practical aspects. The compositional structure of the work is analysed with key performance and technical tasks. In connection with the consideration of the reproduction of the author's idea in the conditions of performing freedom, a hypothesis is put forward regarding the author's intention of this work.

Research objective. *The purpose of the article is to analyse 'Triptych for Trumpet and Piano' by M. Berdyev in terms of reproducing the author's idea and realising performing freedom. The scientific novelty lies in the convergence of musicological and performing approaches to the analytical comprehension of the selected work. It is proven that the main problem facing the modern interpreter is maintaining the balance between the author's intention and the performing interpretation. «Triptych for trumpet and piano» by M. Berdyev gives the performer considerable freedom, but this freedom, in our opinion, can be a kind of performance challenge. The performer must be able to feel and convey the main idea of the work, while realising his own performing individuality. The research methodology is based on historical, biographical, analytical and semantic approaches.*

The article examines the role of performing freedom in the reproduction of the author's idea, discusses the balance between the author's intention and the capabilities of the interpreter. It is noted that 'Triptych for Trumpet and Piano' by M. Berdyev gives performers the opportunity not only to convey the author's idea, reflecting the composer's creative hypostases, but also to bring their own individuality to the performance.

Conclusions. *The proposed experience of performing analysis of 'Triptych for Trumpet and Piano' by M. Berdyev highlights the intellectual path of the performer to discover new possibilities of performance through the merger of the author's idea and performing freedom.*

Key words: *trumpet, interpretation, performing freedom, author's idea, composer's intention.*

Актуальність теми дослідження. Вивчення проблеми відтворення авторської ідеї в контексті виконавської свободи є надзвичайно актуальним питанням сучасного музикознавства, адже дозволяє глибше зрозуміти процес створення інтерпретаційної моделі, що максимально наближена до композиторського задуму й при цьому відповідає виконавському профілю інтерпретатора. На нашу думку, найбільш показово розглядати цю проблематику на яскравих творах українських композиторів, що створені в стилевому контексті національних виконавських

шкіл. Для цього ми обрали “Триптих для труби та фортепіано” (1981) М. Бердієва, оскільки він є ототожненням синтезу традиційних музичних форм та композиторських технік кінця ХХ ст., що цікаво для дослідження та побудови гіпотез стосовно композиторського задуму. Але крім цього М. Бердієв є одним з фундаторів української трубної виконавської школи, а аналіз його творів дозволяє нам краще розуміти засадничі ідеї та принципи сучасного трубного мистецтва в її еволюційній прогресії.

Ми вважаємо, що актуальність заявленої проблеми полягає у необхідності дослідження способів/принципів/правил збереження балансу між точним відтворенням авторського задуму і творчою інтерпретацією виконавця. І, на нашу думку, саме “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва є яскравим прикладом такого підходу. Кожна частина цього твору містить складні технічні та виразні елементи, що вимагають від виконавця не лише високого рівня майстерності, але й інтерпретаційної сміливості. Виконавець має бути здатним не лише технічно правильно виконати ноти, але й донести до слухача глибокий зміст, закладений композитором. Це завдання вимагає від виконавця творчого підходу та інтуїції, що дозволить йому відшукати власний шлях у рамках авторського задуму.

Метою статті є аналіз “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва з огляду на відтворення авторської ідеї та реалізації виконавської свободи.

Виклад основного матеріалу. Найґрунтовнішим дослідженням творчості М. Бердієва останніх років є дисертація К. Посвалюка “Творча діяльність Миколи Бердієва у контексті розвитку виконавства на трубі в Україні (1940-1980-ті роки)”, що датується 2016 роком. Саме К. Посвалюк формулює творчий профіль М. Бердієва тріадою “виконавець- педагог-композитор” й визначає феномен музично- виконавської школи у двох іпостасях – власне художній, як певну виконавську модель, і науково-методичний як систему «вчитель – учень», спрямовану на передання «естафети знань» [4, с. 5].

Композиторська майстерність М. Бердієва паралельно з його виконавською кар’єрою розвивалася під впливом його наставника Г. Майбороди. К. Посвалюк вважає, що саме у Г. Майбороди М. Бердієв здобув основні композиторські навички, також

він зазначає, що перші спроби М. Бердієва в композиції були спрямовані на створення обробок та транскрипцій для труби, а також на створення збірок характерних етюдів, заснованих на елементах з оперно-симфонічного репертуару трубачів, на яких він добре знався як соліст оркестру оперного театру [4, с. 6].

Для досягнення мети цієї статті, аналізуючи “Триптих”, важливо розглянути, як композитор втілює свою авторську ідею та надає простір для виконавської свободи. А для цього наведемо декілька провідних думок щодо інтерпретаційних процесів сучасних українських музикознавців.

Так, інтерпретація у музичному виконавстві, на думку В. Корзун, є індивідуально-образним тлумаченням виконавця об’єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмета трактування [2, с. 75].

У “Триптиху” М. Бердієва органічно поєднується раціональна структура твору з емоційною драматургією та художнім задумом.

Наукові дослідження, зокрема роботи В. Корзун, підкреслюють важливість художньої інтерпретації у виконавському мистецтві. Художність є потенціалом твору, який реалізується лише у процесі виконання. Виконавець, взаємодіючи з твором, активізує цей потенціал, пробуджуючи у слухачів образні уявлення, асоціативне мислення, уяву, фантазію, натхнення, естетичні переживання [2, с. 76].

Таким чином, інтерпретація стає не лише відтворенням авторської ідеї, але й її розвитком та розширенням у просторі виконавської творчості.

І ще одне важливе зауваження щодо інтерпретації належить В. Москаленко: “Музичне інтерпретування – це організована інтелектом творча діяльність музичного мислення, яка спрямована на розкриття виразово-сміслових можливостей музичного твору” [3, с. 17]. Тобто інтерпретація музичного твору – це не тільки безпосередньо технічно-виконавський процес, а, перш за все, інтелектуальна діяльність спрямована на формування власної моделі музичного мислення. Саме на демонстрацію цього інтелектуального “шляху” спрямована дана стаття.

М. Бердієв у своєму “Триптиху для труби та фортепіано” використовує різноманітні музичні прийоми, що вимагають від

виконавця високого рівня технічної підготовки. Перш за все, це стосується використання різних регістрів труби, складних ритмічних структур та нестандартних акордових послідовностей у фортепіано. Кожна частина твору має свою унікальну музичну мову, що включає елементи імпресіонізму, експресіонізму та мінімалізму, джазу.

Аналізуючи ці елементи, можна зрозуміти, що композитор закладає у твір широкий спектр емоцій та образів, що мають бути передані виконавцем. Наприклад, перша частина може включати бурхливі, енергійні пасажі, тоді як друга частина – спокійні та ліричні теми, що контрастують із попередньою. Третя частина, можливо, підсумовує всю композицію, об'єднуючи мотиви перших двох частин і створюючи завершену музичну картину.

Крім цього, треба зважати на “сюїтність” цього твору, на яку вказує К. Посвалюк, коли пише, що «Триптих» відрізняється від Сонати й інших концертних творів, оскільки має характерні риси камерної сюїти. Він вважає, що у цьому творі на першому плані виступає імпровізаційність, тоді як концертна віртуозність відходить на другий план. К. Посвалюк виділяє три образні сфери, що втілює партія труби в «Триптиху»: енергійно-фанфарний (перша частина, *Allegro moderato*), епічно-ліричний (друга частина, *Andante*) і жартівливо-ритмічний (третя частина, *Allegro*). Крім цього, науковець проводить творчі паралелі між «Триптихом» та ранніми творами (у кількох мініатюрних п'єсах, написаних М. Бердієвим на початку його композиторської кар'єри К. Посвалюк знаходить інтонаційні паралелі із «Триптихом») [4, с. 8].

Основною проблемою, що постає перед сучасним інтерпретатором цього твору, є збереження балансу між авторським задумом і виконавською інтерпретацією. “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва надає виконавцю значну свободу, проте ця свобода, на нашу думку, може бути своєрідним виконавським викликом. Виконавець повинен бути здатним відчутти та передати основну ідею твору, одночасно реалізуючи власну виконавську індивідуальність.

“Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва є досить технічно складним і багатограним твором, який демонструє широту композиторських ідей та технічних прийомів. Цей твір склада-

ється з трьох частин, кожна з яких має свої музичні особливості та виконавські вимоги. Тож розглянемо композиційну драматургію цього твору в сукупності з виконавськими викликами задля створення загальної панорами інтерпретаційного завдання.

Перша частина “Триптиху” – *Allegro moderato* – характеризується традиційною формою сонатного алєгро. Основні музичні ідеї першої частини базуються на контрасті між енергійною, ритмічно чіткою темою труби та ліричними, плавними мелодійними лініями фортепіано. М. Бердієв активно використовує техніку секвенцій, що дозволяє створити відчуття поступового наростання емоційної напруги.

Технічні прийоми, використані в цій частині, включають:

– *Фактура* партії фортепіано, що додають текстурну насиченість та ритмічну підтримку, а водночас й виконавський виклик щодо ритмічного ансамблю виконавців.

– *Штрихова техніка* труби, яка дозволяє створювати різноманітні музичні образи, але при цьому досить складною задачею є співмірність атаки звука та виконавського туше задля досягнення ансамблевого балансу.

– *Динамічні градації*, що підкреслюють драматичність музичного розвитку з одного боку, й вимагають “виконавської естетики” та відчуття міри.

Друга частина “Триптиху” – *Andante* – є контрастною до першої і виконується в повільному темпі, має тричастинну структуру. Основна музична ідея полягає у створенні медитативного, задумливого настрою. М. Бердієв використовує довгі, протяжні фрази труби, які плавно переходять від однієї до іншої, створюючи відчуття безперервності. Фортепіано, своєю чергою, виконує роль гармонічної основи, підтримуючи мелодію труби розгорнутими акордами.

Основні технічні прийоми включають:

– *Лєгато та довгі фрази*, що забезпечує плавність і співучість й водночас потребують оптимальної витримки ігрового апарата.

– *“Статичність, що дихає”* – найголовніша виконавська задача цієї частини, потребує філігранного фразування й уміння точно розраховувати артикуляційні можливості.

– *Поєднання реєстрів та переходи між ними* – мелодійні лінії цієї частини поступово розгортаються, підтримуючи мело-

дійний розвиток, але при регістрових змінах необхідно прагнути непомітності та плавності.

Третя частина “Триптиху” – *Allegro* – є найдинамічнішою частиною цього циклу. Вона характеризується активним використанням ритмічних та метричних змін, що створює відчуття постійного руху та енергії. Основна музична ідея полягає у злитті елементів джазу та класичної музики, що досягається через синкоповані ритми та квазі імпровізаційні елементи.

Технічні прийоми включають:

– *Синкопи та акцентуація* в ритмічних малюнках, що додає музиці живості та непередбачуваності. Складність полягає в тому, що технічно складний у виконанні матеріал має звучати легко, скерцозно, грайливо.

– *Квазі імпровізаційні каденції* труби, що дозволяють виконавцю продемонструвати свою технічну майстерність та креативність, основним викликом є передача невимушеності та повної свободи ігрового апарату.

– *Джазові акордові прогресії* фортепіано, що створюють гармонічну основу, яка є нетиповою для класичної музики, але дуже характерною для джазу вимагає від виконавця партії труби іншого підходу до інтонування та звукотворення.

Аналіз основних музичних ідей та технічних прийомів, використаних композитором, демонструє його майстерність у створенні складних, багатшарових композицій, які надають виконавцям можливість для творчого самовираження.

Кожна з трьох частин цього твору містить специфічні технічні виклики. Перша частина характеризується швидкими пасажами та складною ритмікою, що вимагає від трубача високої технічної підготовки та точності. Друга частина концентрується на ліричних та виразних можливостях інструменту, де важливо передати емоційний зміст музики через динаміку та нюансування звуку. Третя частина поєднує в собі технічну складність першої та виразність другої, створюючи завершальну драматичну кульмінацію твору.

Інтерпретація цього твору може також залежати від виконавської школи, до якої належить музикант. Наприклад, з власного виконавського та конкурсно-фестивального досвіду, можемо зауважити, що представники західноєвропейської школи можуть віддавати перевагу чіткій структурі та технічній досконалості, тоді

як музиканти зі східноєвропейської школи можуть більше акцентувати на емоційності та експресії. Це відображається у темпах, артикуляції та фразуванні, які використовуються виконавцями.

Важливим аспектом інтерпретації “Триптиха” є виконавська свобода, яку надає композитор. М. Бердієв залишає певні моменти для інтерпретаційної свободи виконавця, що дозволяє трубачам та піаністам вносити власні корективи у темп, динаміку та фразування. Це сприяє унікальності кожного виконання твору, адже виконавці можуть реалізувати власне бачення музики. Наприклад, у першій частині деякі музиканти можуть використовувати швидший темп, щоб підкреслити технічну складність, тоді як інші обирають повільніший темп для чіткішого відтворення ритмічних нюансів. У другій частині одні виконавці можуть акцентувати на плавності та співучості ліній, інші – на контрастах динаміки та тембрових переходах.

Аналіз особливостей інтерпретації “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва показує, що творча свобода, яку надає композитор, дозволяє реалізувати різноманітні підходи до виконання. Це збагачує музичну практику та сприяє розвитку інтерпретаційної майстерності виконавців. Кожне виконання цього твору є унікальним, що підтверджує важливість вивчення індивідуальних інтерпретацій у контексті сучасної музики.

При цьому мають бути певні правила та норми, які будуть тримати в тандемі композиторський задум та виконавське бачення, задля уникнення “виконавського свавілля”. На нашу думку, ці критерії найкраще сформулював М. Гейченко: “Переконливість, самотуність, відповідність авторському задуму, жанру, стилю і формі – ось далеко неповний перелік складових цієї проблеми [мається на увазі інтерпретації – Т. П.], яка потребує розгляду з точки музичної педагогіки, філософії, естетики, психології та музикознавства” [1, с. 101].

Тож, аналізуючи “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва, важливо зосередитися на питаннях, що виникають при відтворенні авторської ідеї в умовах виконавської свободи.

1. **Розуміння авторського задуму.** Одна з головних проблем полягає у точному розумінні авторського задуму. Композитор не завжди детально описує всі аспекти своєї ідеї, залишаючи деякі елементи на розсуд виконавця. Це може призвести до різних трак-

тувань, що можуть відхилитися від первісного задуму композитора.

Висунемо власну гіпотезу щодо авторського задуму. Гіпотетично М. Бердієв міг закладати в цей твір ідею власної автобіографії, де кожна частина є втіленням його творчої тріади, сформульованої К. Посвалюком, “виконавець-композитор-педагог”. Розподілення іпостасей по частинах, на нашу думку, є таким:

- 1 частина – *Allegro moderato* – Бердієв-педагог;
- 2 частина – *Andante* – Бердієв-композитор;
- 3 частина – *Allegro* – Бердієв-виконавець.

Тобто інтерпретатор цього твору має своїм виконанням змальовувати портрет митця, можливо навіть враховуючи власно виконавські риси М. Бердієва, з якими можна ознайомитися, прослуховуючи записи його виступів.

2. **Виконавсько-технічні вимоги.** “Триптих для труби та фортепіано” містить велику кількість технічних викликів, що вимагають від виконавців високого рівня майстерності. Недостатня технічна підготовка може обмежити здатність виконавця точно передати музичний матеріал, що впливає на відтворення авторської ідеї.

3. **Баланс між свободою та точністю.** Виконавська свобода часто стикається з необхідністю точного дотримання нотного тексту. Пошук балансу між творчою інтерпретацією та вірністю авторському задуму може стати складним завданням для виконавця.

4. **Інтерпретаційні розбіжності.** Виконання твору різними виконавцями може суттєво відрізнятись. Це може призвести до того, що слухачі отримують різні враження від одного і того ж твору, що ускладнює єдине (усталене) розуміння авторської ідеї. А для виконавців, що схильні до наслідування попередніх інтерпретаторів, це може значно вплинути на їх відтворення з втраченою власного інтерпретаційного потенціалу.

Висновки. Відтворення авторської ідеї в умовах виконавської свободи є складним, але надзвичайно цікавим творчим процесом, що вимагає від виконавця високого рівня технічної підготовки, глибокого розуміння музичного матеріалу та творчого підходу. “Триптих для труби та фортепіано” М. Бердієва надає виконавцям можливість не лише відтворити авторський задум (зображення творчих іпостасей М. Бердієва), але й додати частину своєї індивідуальності.

Таким чином, дослідження проблеми відтворення авторської ідеї в контексті виконавської свободи на прикладі “Триптиха для труби та фортепіано” М. Бердієва є окресленням інтелектуального шляху інтерпретатора до розкриття нових виконавських можливостей, крізь призму конвергентних процесів між авторською ідеєю та виконавською свободою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гейченко М. Становлення та розвиток проблеми виконавської інтерпретації в Україні. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки (120). Кіровоград, 2013. С. 99–103.
2. Корзун В. Художня інтерпретація музичних творів як вищий щабель виконавської майстерності. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 74–79.
3. Москаленко В. Лекції з музичної інтерпретації. Навчальний посібник. Київ, 2013. 134 с.
4. Посвалюк К. Творча діяльність Миколи Бердієва у контексті розвитку виконавства на трубі в Україні (1940-1980-ті роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства. Київ: Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського, 2016. 16 с.

REFERENCES

1. Geichenko, M. (2016) Formation and development of the problem of performing interpretation in Ukraine. Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences (120) [in Ukrainian].
2. Korzun, V. (2014) Artistic interpretation of musical works as the highest level of performing skills. Pedagogical sciences: a collection of scientific works. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University [in Ukrainian].
3. Moskalenko, V. (2013) Lectures on musical interpretation. Study guide [in Ukrainian].
4. Posvaliuk, K. (2016) Creative activity of Mykola Berdyev in the context of the development of trumpet performance in Ukraine (1940s-1980s): PhD thesis for the degree of Candidate of Arts. Kyiv: Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music [in Ukrainian].